

ФУНКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ВСТАВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

До 50-х років ХХ століття вставні конструкції (ВК) не відмежовувались від вставлених. Вперше опис вставної конструкції з'являється у працях М. В. Ломоносова, проте він дає вставній конструкції назву «вместительний знак» та виділяє його тільки в рамках синтаксису.

Дослідники (Є. П. Седун, Б. С. Шварцкопф), проаналізувавши смислове наповнення вставних і вставлених одиниць, дійшли висновку, що розмежування їх можливе лише до певної міри і не виключають входження цих понять до синтаксичної категорії більш широкого обсягу.

Зарубіжні дослідники синтаксису германських мов не розмежовують вставні та вставлені одиниці, а об'єднують їх у поняття «парентеза» (“parenthesis”). Згідно зі словником Collins English Dictionary, англійське слово “parenthesis” – це слово або цілий вираз, «який зазвичай пояснює або уточнює вставлений відрізок тексту, з яким він граматично не пов'язаний, та який виділяється дужками, курсивом, комами, і т.д.» (Collins, 2008).

ВК сама по собі не є типізованою, вона не має усталеної структури та семантики. Це може бути слово, словосполучення, предикативна одиниця й навіть цілий текст. ВК має своє місце у мовній системі, тобто вступає у певні відношення з її компонентами.

Спостереження над функціонуванням вставних конструкцій у художньому тексті дали можливість виділити такі їхні типи: 1) реченнєві вставні конструкції, які функціонують тільки на рівні речення; 2) текстові вставні конструкції, які мають зв'язок з ширшим, ніж одне речення, контекстом; 3) метатекстові вставні конструкції, які коментують основний зміст тексту. (Галайбіда, 2008, с. 163-164)

Відношення парентези з основним реченням (ОР) досліджували О. Ю. Іванова, А. Ф. Прияткіна, Р. С. Самольотова, І. І. Щоболева та ін. Більшість лінгвістів вважають, що парентези є граматично самостійними конструкціями, але перебувають у смисловому зв'язку з основним реченням або контекстом. Семантичні відношення між основним реченням і парентезою не завжди однакові: в одних випадках парентеза більш тісно пов'язана з основним реченням і не є самостійною, в інших вона відносно самостійна від основного речення.

Загальновізнано, що вставні конструкції мають семантичний зв'язок з ОР, але при цьому не беруть участі в його формально-граматичній організації. ВК по-особливому співвідносяться з основним реченням, і це є їхньою основною диференційною ознакою. Синтагматично зв'язаними з основним реченням є вставки, які зберегли морфолого-синтаксичну співвідносність з ОР. Особливістю цього зв'язку є те, що він, здебільшого, здійснюється з компонентом основного речення, який знаходиться у препозиції до ВК, тобто «лівим» контекстом (хоча бувають випадки зв'язку з компонентами ОР, які знаходяться у постпозиції до ВК). Компонент/фрагмент основного речення/контексту, з яким співвідносна вставна конструкція називається зовнішнім співвідносним компонентом (ЗСК). (Шаймиев, 1981, с. 83).

ЗСК ВК може бути слово, частина основного речення або основне речення повністю. У більшості випадків ВК займає постпозицію до ЗСК. Це пояснюється тим, що ВК часто доповнює раніше сказане. Також ВК може бути в інтерпозиції або в постпозиції до ЗСК. Вставна конструкція може співвідноситися із ЗСК різними засобами зв'язку, серед яких виділяють синтаксичні та лексико-семантичні. (Шаймиев, 1981, с. 84)

Формальними засобами синтаксичного зв'язку є сурядні, приєднувальні, підрядні сполучники й сполучні слова. Про синтаксичний зв'язок між словами, а саме, коли головне слово знаходиться в ОР, а залежне – у ВК. Показником синтаксичного зв'язку є також співвіднесеність граматичних форм дієслів в ОР та ВК.

Лексико-семантичний зв'язок між ВК та ОР ґрунтується на властивості слів вступати між собою у лексичні зв'язки й анафоричні відношення і має такі різновидності: а) вставно-модальний спосіб; б) лексичний спосіб; в) асоціативний. (Галайбіда, 2008, с. 165)

Реченсві ВК функціонують у межах ОР і контактено розташовані із зовнішнім співвідносним компонентом. Тому парентези цього типу можуть включатися в ОР за допомогою будь-якого із згаданим раніше типів зв'язку, наприклад:

1) синтаксичний тип зв'язку.

Реченсва ВК може включатися в ОР за допомогою сурядного, підрядного, приєднувального сполучника, а також способом прислівного підрядного зв'язку й координації дієслівних форм. Така парентеза мало чим відрізняється від компонента простого або складного речення:

англ. *The ring of the sheep-bell, which had been silent during his absence, recommenced, in tones that had more mellowness than clearness, owing to an increasing growth of surrounding wool.*

укр. *Дзеленькання овечих дзвіночків, яке утихло за відсутності Оука, тепер знову залунало, та в ньому не було дзвінкості, звук той був радше м'який, притлумлений густою вовною, що розрослася довкола дзвіночків.*

2) лексико-семантичний тип зв'язку:

а) вставно-модальний спосіб зв'язку.

Реченсва ВК може бути зв'язана із зовнішнім співвідносним компонентом за допомогою вставно-модальних слів, наприклад:

англ. *Gabriel instantly thought of the hat she had mentioned as having lost in the wind; possibly, she had come to look for it.*

укр. *Габріель відразу ж згадав про капелюшка, якого з неї зірвало вітром; певне, вона приїхала шукати його.*

б) лексичний спосіб зв'язку.

ВК включається в ОР за допомогою таких засобів лексичного зв'язку: повтору слів або словосполучень, шляхом використання синонімів, синонімічних виразів, антонімів до слів в ОР. До засобів лексичного зв'язку також належать семантично співвідносні слова в ОР та ВК, які знаходяться між собою у градаційних, гіпонімічних та гіперонімічних відношеннях. Наприклад:

англ. *Then Oak laughed, and Bathsheba smiled (for she never laughed readily now), and their friends turned to go.*

укр. Тут Оук засміявся, а Батшеба всміхнулася (тепер вона майже ніколи не сміялася), й наймити стали прощатися.

в) асоціативний спосіб зв'язку.

Реченнева ВК може не мати формально виражених засобів включення в ОР, і зв'язок із ЗСК здійснюється через осмислення ситуації спілкування, як, наприклад, у такому реченні:

англ. *The assemblage – belonging to that class of society which casts its thoughts into the form of feeling, and its feelings into the form of commotion – set to work with a remarkable confusion of purpose.*

укр. *Це збіговисько людей, що належали до того класу, який висловлює свої думки за допомогою почуттів, а почуття проявляє сум'яттям, вже поривалося щось робити, але нічого не тямало.*

Основною стилістичною функцією ВК є створення двоплановості розповіді, експресивне “розрихлення” мови, яке полягає у членуванні висловлення. Вставлення вклинюються у речення, порушуючи синтагматичні зв'язки, вимагають відповідного інтонуювання, а отже, привертають увагу читача.

Пунктуаційне оформлення ВК модифікує інтонуювання всієї структури речення, сприяє виразності і передає комунікативно-прагматичні наміри автора.

Розглянуті приклади реченневих ВК свідчать про їх кореляцію із семантикою, структурним членуванням і формальною організацією основного речення. Структурно й семантично реченнєві ВК не виходять за межі ОР, вони розширюють його зміст. Причому ступінь семантичного зв'язку з ОР залежить від способу включення ВК в основне речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галайбіда О. В. (2008). Функціональні характеристики вставлених конструкцій. Наукові записки, 10(1), 161-166.
2. Шаймиев В. А. (1981). Роль вставных предикативных единиц в семантической организации текста. Функционирование синтаксических категорий текста, Р. 81-88.
3. Collins English Dictionary (2006). (8th ed.). HarperCollins Publishers, 1984 p.

*Джерсіх Олена
Вінниця*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «СМЕРТЬ» У НІМЕЦЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Робота присвячена дослідженню мовної репрезентації концепту «Смерть» у німецькій лінгвокультурі. Художній дискурс воєнної прози з погляду на притаманну йому «антропоцентричність» кваліфіковано як контекст реалізації досліджуваного концепту.

Актуальність роботи зумовлена відсутністю комплексних досліджень концепту «смерть», який відноситься до базових концептів національних концептосфер, а також зацікавленістю у пізнанні ментальності у культурі кожного народу, що є предметом вивчення провідних напрямів сучасного мовознавства –